

Indst. S. XIV.

(1890).

Indstilling fra Konstitutionskomiteen angaaende: I. Forslag fra Ullmann, Thomesen m. fl. til Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 og II. Forslag fra Ullmann, Thomesen m. fl. til Forandring i Grundlovens § 50.

(Dok. No. 116 for 1886, No. VI og VII).

Til Stortinget.

De tvende foreliggende Grundlovsforslag tilsigter Indførelse af Stemmeret for Kvinder.

Som anført i Indst. S. VI. Pag. 2, 1ste Spalte, har Komiteen derfor troet at burde gjøre disse Forslag til Gjenstand for særskilt Behandling. Da saavel Forslag No. VI som VII — bortseet fra Alternativ A, de nu gjældende Stemmeretsbetingelser — med samtlige Alternativer er en Udvidelse af Forslag, der er behandlede i ovennævnte Indstilling og under 30te April d. A. af Stortinget forkastede, tror Komiteen i nærværende Indstilling at kunne indskrænke sig til kun at behandle Spørgsmaalet om Kvinders Stemmeret.

Forslag No. VI er det samme som det i Dok. No. 116 for 1886 som No. V indtagne Forslag fra Jaabæk, Qvam m. fl. angaaende

Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 med Tilføielse i § 50 af Ordene «Mand og Kvinde» efter Ordene «enhver norsk Borger». § 52, indeholdende Regler for Stemmerets Suspension, er ligelydende med Reglerne i Forslag No. V.

Forslag No. VII indeholder 5 Alternativer. Alternativ A tilsigter at gjøre de nu bestaaende Stemmeretsregler gjældende for Kvinder ved at tilføie Ordene «Mænd og Kvinder» efter Ordene «de norske Borgere» i Grundlovsbestemmelsen af 4de Juli 1884 (Grundlovens § 50). Alternativerne B, C, D og E er en lignende Udvidelse af de i Dok. No. 116 for 1886 henholdsvis som No. XII, X, IX og XI indtagne Stemmeretsforslag.

Forslag No. VI og VII med samtlige Alternativer opstiller som fælles Betingelse for Stemmeret, at Vedkommende «har fyldt 25 Aar, har været bosat i Landet i 5 Aar og opholder

sig der», medens de øvrige Betingelser er forskellige. Videstgaaende er Forslag No. VI, der tilsigter Indførelse af almindelig Stemmeret for Kvinder som for Mænd (§ 50). De foreslaaede Regler for Stemmerets Suspension indeholder foruden de nu gjældende (Litr. a, b og c) tillige som Litr. d den Bestemmelse, at Stemmeret suspenderes »ved at nyde eller i det sidste Aar før Valget at have nydt Understøttelse af Fattigvæsenet«. Forslag No. VII, Alternativ E, undtager fra Stemmeret de samme, som efter Forslag No. VI, § 52 Litr. d. tænkes suspenderede, samt Tjenestepiger. Alternativ C og D omfatter alle Kvinder, som »for det sidst forløbne Aar har betalt direkte Skat til Stat eller Kommune«. De nævnte Alternativer er forskellige deri, at det førstnævnte efter de nys citerede Ord tilføier Ordene »efter Ligning paa Formue eller Indtægt«. Alternativ A, der tilsigter Indførelse af Stemmeret for Kvinder efter de nugældende Stemmeretsregler, indeholder tvende Literæ, nemlig a og c, som for Tiden ikke er anvendelige paa Kvinder, da disse ikke kan være Embedsmænd eller Rettighedsmænd i Finmarken. Alternativ B, Litr. a, b og c indeholder de samme Bestemmelser som Alternativ A, Litr. a, b, c og d, medens Alternativ B, Litr. d opstiller en fra Alternativ A, Litr. e forskellig Bestemmelse angaaende Erlæggelse af direkte Skat til Stat eller Kommune som Betingelse for Stemmeret. Formentlig vil flere Kvinder være stemmeberettigede efter Alternativ B end efter A.

Grundlovens Bestemmelser angaaende Suspension og Tab af Stemmeret forbliver efter Forslag No. VII uforandrede; men efter Alternativerne A, B, C og D vil Indtrædelse i Ægteskab medføre Tab af Stemmeret for Kvinder, medmindre de er i Besiddelse af Særeie eller ved at drive en selvstændig Virksomhed kan opfylde de i de forskellige Alternativer opstillede Betingelser.

Begge Forslag medfører, at stemmeberettigede Kvinder vil blive valgbare til Valgmænd og Storthingsmænd, og at Kvinder, som besidder de i Grundlovens § 50 fordrede Egenskaber, og som ikke er i noget af de i Grund-

lovens §§ 52 og 53 nævnte Tilfælde, uanseet om de har aflagt Ed til Konstitutionen eller ei (Lov af 4de August 1845 § 1) vil blive valgbare til alle kommunale Ombud, ligesom Konsekvensens Lov formentlig vilde tilsige, at gennem Revision af den øvrige Privatlovgivning Kvinden ligestilles med Manden, f. Ex. med Hensyn til Værgemaal, Borgerskab osv.

Den Mening har været fremsat, at Kvinden efter den nu gjældende Grundlov uden videre kan gøre Krav paa Stemmeret, da Udtrykket »norske Borgere« i Grundlovens § 50 tillige kan omfatte Kvinder. Denne Mening har imidlertid faaet sin Imødegaaelse allerede i 1818, da dette Aars Storting overensstemmende med Konstitutionskomiteens Indstilling forkastede et i 1815 fremsat Grundlovsforslag om, at der til Ordene »Stemmeberettigede er de norske Borgere« i Grundlovens § 50 skulde føies Ordene »af Mandkøn«. Konstitutionskomiteen anførte herom: »Hensigten med dette Tillæg maa naturligvis være den, bestemt at vise, at Kvindekønnet ikke er stemmeberettiget; men ligesom Fruentimmer ikke endnu har gjort Fordring paa at deltage i Statsstyrelsen, saa kan heller ikke Paragrafen forsaavidt misforstaaes, og det foreslaaede Tillæg bør, efter Komiteens Mening, baade som unødvendigt og lidet passende forkastes« (Storthingsforh. for 1818, V, Pag. 59 flg). Det maa saaledes, saavel ved Stortingets Fortolkning som ved Praxis, ansees for fuldt afgjort, at Grundlovens § 50 ved Udtrykket »norske Borgere« kun betegner Mandspersoner og følgelig udelukker Kvinder fra Stemmeret.

Stemmeret for Kvinder er imidlertid en af de Fordringer, som i den senere Tid er stillet paa Dagsordenen. Herom er de foreliggende Grundlovsforslag et Vidnesbyrd. Fordringen paa Stemmeret for Kvinder er reist i Forbindelse med en Række andre Krav, der angivelig gaar ud paa at skaffe Kvinden en friere Stilling i Samfundet. Den Bevægelse, som har optaget samtlige disse Krav som sit Program — den saakaldte Kvindebevægelse — gaar ifølge dens Forkjæmperes Fremstilling ud fra den bekjendte Sætning: »Frihed, Lighed og Broderskab« og udleder heraf Kravet paa

fuld Lighed mellem Mand og Kvinde. Denne Bevægelse har i den sidste Tid fundet Udbredelse fra de nordamerikanske Fristater til de fleste europæiske Lande; den har sine ivrige Forkjæmpere baade blandt Mænd og Kvinder og har navnlig i den sidste Tid været gjort til Gjenstand for Behandling i Literaturen og Pressen.

Hovedforudsætningen for de Krav, som Kvindesagens Forkjæmpere har opstillet, er den, at Kvinden befinder sig i en undertrykt eller tilbagetrængt Stilling i Forhold til Manden paa alle Samfundsomraader, uagtet hun saavel i Kraft af de almindelige Menneskeretigheder som af de Evner, Anlæg og Kræfter, hvormed hun af Naturen er udrustet, er Manden jevnbyrdig og følgelig er fuldt berettiget til at sidestilles med ham i enhver Henseende. For at Kvinden skal kunne opnaa den Stilling, hvortil hun saaledes er berettiget, kræves for det første, at der gives hende den samme Adgang til aandelig og legemlig Udvikling, den samme Opdragelse som Manden, og hertil er Samfundet forpligtet til at yde de fornødne Midler enten ved at give hende Fællesundervisning med Manden eller ved at oprette kvindelige Undervisningsanstalter, hvorved hun opnaar den samme Udvikling som Manden, samt ved at give hende Adgang til enhver høiere Specialuddannelse enten ved Universitetet eller andre høiere Undervisningsanstalter, hvortil Manden har Adgang. Dernæst kræves der, at Kvinden i social Henseende ligestilles med Manden. Der kræves for den ugifte Kvindefuldstændig Frihed til at vælge en hvilkensomhelst Livsstilling og ethvert selvstændigt Erhverv ved Konkurrence med Manden, og for den gifte Kvinde en friere Stilling i Ægteskabet, en større Selvstændighed og navnlig en større Betryggelse i økonomisk Henseende.

Til Opnaaelse af de nævnte Krav ansees Kvindens Deltagelse i offentlige Valg for en Nødvendighed. Det antages nemlig, at en sikker og varig Forbedring i Kvindens Opdragelse og sociale Stilling ikke kan opnaaes, medmindre hun, ved Udøvelse af den samme aktive Borgerret som Manden, faar Adgang til selv at varetage sit Tarv og beskytte sin Stilling mod mulige Overgreb fra Mandens Side. Hertil fordres følgelig politisk Stemmeret med deraf flydende Adgang til politiske og kom-

munale Hverv. Og denne Fordring er saa meget mere berettiget, som der inden vort Samfund er flere Kvinder, baade gifte og ugifte, som ved sin sociale og økonomiske Stilling opfylder de nugældende Stemmeretsbetingelser, uden dog at have den Indflydelse, som tilkommer dem.

I 1869 opnaaede Kvinderne politisk Stemmeret i Territoriet Wyoming, tilhørende de forenede Stater i Nordamerika, samme Aar i Mormondistriktet Utah og i 1883 i Territoriet Washington. Siden 1881 har Kvinder Stemmeret ved Valg af Skoleraadsmedlemmer i Staten Massachusetts. I Staten Kansas har Kvinder kommunal Stemmeret. I flere Stater er der fremsat Forslag om politisk Stemmeret for Kvinder, uden dog at trænge igennem, ligesom en i 1883 foreslaaet Forandring i Forbundsforfatningen om Kvinders Stemmeret, saavidt vides, ikke er vedtaget. I Østerrige kan Kvinder, forsaavidt de hører til de Høistbeskattedes (d: de »store Grundbesidderes«) Vælgerklasse, ved en Mand som Fuldmægtig afgive Stemme ved Valg til Landdagen og Rigsdagens Repræsentanthus. I Sverige har skatteydende Kvinder ifølge K. F. af 1862 §§ 8, 9 og 57, Stemmeret ved kommunale Valg og kommunale Afstemninger (»almän Rådstuga« i Byerne og »Kommunalstämma« paa Landet) samt ved »Prestval« og »Kyrkostämma«. Ligesaa i Finland. Paa Island har Enker og andre ugifte Kvinder, som forestaar en Husstand, eller som paa en eller anden Maade indtager en selvstændig Stilling, Stemmeret i kommunale og kirkelige Anliggender (L. af 12te Mai 1883). I England har skatteydende Kvinder (the woman ratepayer) altid været stemmeberettigede og valgbare ved Valg paa Fattigforstandere (Poor Law Guardians); i 1870 blev de stemmeberettigede og valgbare ved Valg paa Skolekommissioner (School Boards). I 1869 blev selvstændige, skatteydende Kvinder samt Kvinder, der i en By bebor et Hus og svarer Skat af det (women householders), stemmeberettigede ved Kommunevalgene (Town councils) i de store engelske Byer, hvilken Ret i 1881 udstræktes til at gjælde de skotske Byer. I 1882 blev de ogsaa valgbare for de engelske Byers Vedkommende, og i 1888 stemmeberettigede, men

ikke valgbare, ved Valg paa Medlemmer af Grevskabsraadene (county councils). I 1882 tilstodes kvindelige Eiendomsbesiddere (female freeholders) Stemmeret ved Valg paa Medlemmer til det paa Øen Man særegne Parliament (the House of Keys). I 1884 fik Enker og ugifte Kvinder kommunal Stemmeret i Ny-Skotland og Ontaria (Øvre-Canada). I Canada har Kvinder havt Stemmeret i Skolespørgsmaal siden 1850, samt i British Columbia Stemmeret og Valgbarhed til Skolekommissioner siden 1884. I 1867 fremsatte John Stuart Mill Forslag om politisk Stemmeret for selvstændige, skatteydende og husholdende Kvinder (o: ugifte Kvinder og Enker), hvilket Forslag af Underhuset forkastedes med 196 mod 57 Stemmer. I 1870 indbragtes af Jacob Bright et lignende Forslag, der ligeledes forkastedes. Siden er Forslaget gjentaget, saavidt vides hvert Aar, og er enten blevet udsat eller forkastet. I forrige Aar vedtoges det i Underhuset, men forkastedes ensstemmig og uden Debat i Overhuset. I Danmark er Enker og andre Kvinder med særlig Husstand ifølge Lov af 16de Mai 1868 ligestillede med Familiefædre ved Valgmenighedens Dannelse.

Hos os kan Kvinder vælges til Medlemmer af Skolestyret (kfr. § 47 i Lov af 26de Juni 1889 om Folkeskolen paa Landet og § 40 i Lov af s. D. om Folkeskolen i Byerne), hvorhos de er stemmeberettigede og valgbare i de i respektive Loves § 54 og 47 nævnte Kredsmøder.

Til nærværende Komité har Stortingets Præsidentskab oversendt følgende til Stortinget indkomne Henvendelser:

1. Fra »Kvindestemmeretsforeningen« ved dens Formand, Gina Krog, en under 23de April 1890 oversendt og af 4533 Kvinder undertegnet Adresse, saalydende:

»Til Norges Storting!

I Tillid til, at det vil blive erkjendt som en Uretfærdighed, at de nugældende Love udelukker norske Borgere fra at udøve sine Borgerrettigheder blot paa Grund af deres Køn, og i Overbevisning om, at det er skadeligt for Landet, at Kvinderne holdes borte fra Deltagelse i Samfundsarbeidet —

andraget undertegnede norske Kvinder Stortinget om, at der i førstkommande Thingperiode maa blive vedtaget en Grundlovsforandring, hvorved de af vort Lands Kvinder, som opfylder Grundlovens Stemmeretsbetingelser, erholder Stemmeret«.

2. Fra »Komiteen for Arbeidertoget 17de Mai« en af dens Formand, Chr. K. Knudsen undertegnet »Forestilling angaaende Spørgsmaalet om almindelig Stemmeret«, dateret 17de Mai 1890, i hvilken Forestilling det bl. a. heder:

»Lad alle faa lige Borgerret — ogsaa Kvinderne; thi først da kan der blive Tale om sandt Broderskab og Søsterforhold i vort Samfund«.

3. Forestilling fra Ragne Sogns Arbeiderforening af 16de Februar 1890 (kfr. Indst. S. No. VI for d. A., Pag. 3, 2den Sp.).

Komiteens Flertal (5 Medlemmer) kan ikke anbefale noget af de foreliggende Grundlovsforslag til at bifaldes.

Det har ikke undgaaet Flertallets Opmærksomhed, at der inder vort Samfund vistnok gives mange Kvinder, der ved sin sociale og økonomiske Stilling opfylder de Betingelser for Stemmeret, der nu kun gjælder Mandspersoner, og at man heraf har villet drage den Slutning, at det er en Uretfærdighed at negte Kvinderne et Gode, for hvis Opnaaelse de dog opfylder de grundlovmæssige Betingelser. Er denne Slutning rigtig, gjælder den selvfølgelig saameget mere de Forslag eller Alternativer, der gaar ud paa en Udvidelse af Stemmeretten eller Indførelse af almindelig Stemmeret, da det er saameget lettere at præstere Betingelserne for Kvinders Stemmeret, jo mere Stemmeretten udvides. En saadan Slutning kan imidlertid efter Flertallets Mening ikke uden videre drages. Det Spørgsmaal maa nemlig først afgjøres, hvorvidt det principielt kan ansees for rigtigt overhovedet at drage Kvinderne ind i det offentlige Liv ved at meddele dem politisk Stemmeret. Dette Spørgsmaal finder Flertallet at maatte besvare benegtende. Det er at befrygte, at det Formaål, man har troet at naa ved en saadan Grundlovsforandring, saa langt

fra opnaaes, at Kvinderne derved meget mere udsættes for at føres ind i en Stilling, der er værre end den, hvori man antager de nu befinder sig. Den Lære, at Mand og Kvinde, naar Forskjellen i Kjøen blot undtages, er hinanden fuldstændig lige i Anlæg og Evner, beror efter Flertallets Mening mere paa abstrakte, fra selve Livet løsrevne Theorier end paa Kjendsgjerninger og Erfaring, og det skulde neppe kunne betegnes anderledes end som en Selvmodsigelse, naar man ud af en forudsat Lighed mellem Mand og Kvinde fordrer, at Kvinden, naar hun trods Ligheden med Manden dog faktisk har trukket det korteste Straa i Tilværelsens og Udviklingens Kamp, nu skal forhjælpes til at træde op mod Mandens angivelige Overgreb og derigjennem hævde sin Stilling som Mandens Konkurrent paa alle Livets Omraader; en saadan *modus vivendi* forudsætter dog meget mere en Modsætning end en Lighed mellem Mand og Kvinde, et Modsætningsforhold, der under Udviklingens Gang, hvis den ellers sker konsekvent, maa blive mere og mere tilspidset og skjærpet. Skal Kvinderne udrustes til at varetage sine Interesser ligeoverfor Manden og varetage disse specielt ved sin Deltagelse i det offentlige Liv, kan det neppe være tvivlsomt, at de uden Mændenes Medvirkning vil udsættes for at trykkes ned istedetfor at kunne hævde sin Stilling, og at Kvindernes Deltagelse i det offentlige Liv, seet fra dette Synspunkt, langt fra er at anbefale. Komiteens Flertal antager imidlertid, at ovennævnte forskjelsløse Lighed mellem Mand og Kvinde er kun en abstrakt Theori, der i det høieste finder sin Støtte i enkelte specielle Undtagelser; der foreligger ikke nogen plausibel Grund til at benegte, at der mellem Mand og Kvinde eksisterer en oprindelig sat Forskjel, i psykologisk og fysiologisk Henseende saa stor, at ingen Udvikling eller Degeneration har formaaet at udviske den. Det synes derfor paa Forhaand urimeligt og ufornuftigt at ville bekjæmpe den af Naturen satte Forskjel, der saa langt fra at være nogen Mangel meget mere maa forudsættes at have saa stor Betydning for Menneskelivet i det Hele og et saa stærkt Krav paa at opretholdes eller endog udvikles, at det Modsatte ikke vil kunne ske, uden at Samfundets organiske Udvikling derved lider Skade. Den

Forskjel i Evner og Anlæg, hvorefter her handles, medfører ikke under en normal Udvikling noget Modsætningsforhold mellem Mand og Kvinde, men meget mere, at de ifølge den Arbeidets rette Deling, som betinger al sund Samfundsudvikling, bør have hver sin bestemte Side af Samfundets store Opgave at løse. Kvindens Stilling i Samfundet er ikke mindre betydningsfuld end Mandens, om hun udfører den opdragende Gjerning i Hjemmet og Familien, hvortil hun naturligen er kaldet, medens han overtager det tungere Arbejde for Familien og i Samfundet, hvortil han ifølge sine Anlæg og Kræfter nærmest er henvist.

Flertallet vil selvfølgelig ikke hermed negte Ønskeligheden eller Nødvendigheden af, at Samfundet aabner Kvinden Adgang til en Opdragelse og Udvikling, der bedst svarer til hendes naturlige Evner og Udrustning, ligesom det maa ansees for høist ønskeligt under vore sociale Forhold, at der gives den ugifte Kvinde Adgang til saadan selvstændig Virksomhed, hvori hun med sine Anlæg og Evner kan virke til sit eget og Samfundets Gavn, samt at der ydes den gifte Kvinde en betrygget Stilling i Samfundet. Forsaavidt anerkjender Flertallet flere af de Bestræbelser, som særlig gaar ud paa at give Kvinden en bedre Uddannelse. Men ved Spørgsmaalet om, ved hvilke Midler og paa hvilken Maade dette bedst kan ske, er det fornødent at tage den Kvinden af Naturen anviste Plads i Samfundet under alvorlig Overveielse. Heller ikke skal man negte, at der er flere sociale Spørgsmaal, f. Ex. Skole- og Fattigvæsen, der frembyder Sider for den kvindelige Dygtighed og Medhjælp; men naar man vil drage Kvinden ind i det politiske Liv som aktiv Deltager, er man efter Flertallets Mening ifærd med at overskride Grænsen for den rette Fordeling mellem Mand og Kvinde af Samfundsarbeidet; derved vilde Kvinden utvivlsomt drages bort fra det Kald og den Gjerning, hvortil hun naturligen er henvist. Ligesaa lidt som man af den i vort Land reiste Bevægelse for Indførelse af Stemmeret for Kvinder er berettiget til at hævde Ønskeligheden eller Betimeligheden af en saa gennemgribende Reform, ligesaa lidt er man berettiget til herfor som afgjørende Bevis at anføre, at politisk Stemmeret er tilstaaet Kvinder som

en personlig Ret paa nogle Steder i Nordamerika og paa et enkelt Sted (Øen Man) i Europa. I Østerrige er, som ovenfor bemærket, Kvindens Stemmeret knyttet til de «store Grundbesiddelser», og i Sverige har Kvinder ved kommunal Stemmeret kun en middelbar Indflydelse ved Valg af Medlemmer til Rigsdagens «Første Kammer», saa at disse Landes Forholde ikke afgiver nogensomhelst Analogi med de ved de foreliggende Grundlovsforslag tilsigtede Reformers.

Komiteens Medlem Liljedahl stemmer for Flertallets Konklusion, men kan ikke i det Hele tiltræde dets Præmisser.

Det er dette Medlems Opfatning, at en Reform som denne endnu ialfald er for lidet anerkjendt og paakrævet, samt at Veien til statsborgerlig Stemmeret for Kvinden i hvert Fald bør gaa gennem Erhvervelse af kommunal Stemmeret, i hvilken Henseende en Begyndelse allerede er gjort paa Skolens Omraade.

3 Medlemmer (Bjering, Eiesland og Mour-sund) har en anden Opfatning baade af Kvindesagen i Almindelighed og af Spørgsmaalet om Stemmeret for Kvinder end Flertallet og kommer ogsaa til et andet Resultat angaaende Boretigelsen og Betimeligheden af de foreliggende Grundlovsforslag.

Mindre-tallet maa i Modsætning til Flertallet, der i Kvindesagen kun ser en paa abstrakte Theorier grundet Bestræbelse, der «angivelig gaar ud paa at skaffe Kvinden en friere Stilling i Samfundet», hævde, at den er en Bevægelse, som er i Pagt med den fremadskridende Kultur — en ligefrem Følge af den Hævdelse og Udfoldelse af den individuelle Frihed, som Udviklingen har ført med sig — og tilsigter en Reform, hvis Gjennemførelse saavel for Manden som for Kvinden og altsaa for hele Samfundet maa tillægges den største Betydning.

Kvindebevægelsen stammer, som af Flertallet anført, fra Amerika. Det var under Kampen for Neger-slaveriets Afskaffelse, at et større Antal amerikanske Kvinder først blev sig sin egen Ufrihed bevidst og fra 1840 af begyndte at slutte sig sammen i Foreninger. Der holdtes i dette Aar i London en Verdens-Anti-

slaverikongres, hvortil ogsaa indfandt sig 7 delegerede amerikanske Kvinder; men de blev efter en lang og heftig Diskussion udviste fra Kongressen, hvilket saavel i England som Amerika vakte en Storm af Uvilje og i begge Lande gav Stødet til det organiserede Kvinde-sagsarbejde. Det første større Kvindesagsmøde holdtes i Staten New York 1848. Her blev i den Resolution, som fattedes og underskrevet af ca. 100 Mænd og Kvinder, ogsaa Kravet om Stemmeret for Kvinder opstillet.

Ligesom Abolitionisterne i sin Kamp mod Slaveriet havde støttet sig til den nordamerikanske Uafhængighedserklæring og dens 13, 14 og 15 Amendements, saaledes er dette notorisk ogsaa Tilfældet med den amerikanske Kvindebevægelse.

Det ser derfor lidt underligt ud, naar Flertallet *sans phrase* paastaar, at Bevægelsen ifølge dens Forkjæmperes Fremstilling gaar ud fra den bekjendte Sætning: «Frihed, Lighed, Broderskab».

Det kan efter det anførte ialfald ikke gjælde Amerika, og naar hensees til Bevægelsens Oprindelse og Gang — det er i England, man er naaet længst og hvor endog den amerikanske Kvindebevægelse har sin dybe Rod, medens Frankrig stedse har indtaget en meget lidet fremskudt Stilling til Sagen — finder Mindretallet ikke at kunne antage, at Kvindesagen skulde kunne have nogen historisk Sammenhæng med den franske Revolution — hvilket formentlig er Flertallets Mening — og maa derfor ogsaa betvivle, at der gives synderlig mange af Sagens Forsvarere, som søger dens theoretiske Begrundelse i den anførte Sætning. Mindretallet vil dog hermed ingenlunde tage Afstand fra dem, som muligens gjør det, da vi ingen Betænkelse nærer for enten i Almindelighed eller i Hensyn paa Kvindesagen at yde den bekjendte Sætning vor Tilslutning. Men vi tror dog, de fleste med os kun gaar ud fra den enkle uimodsigelige Sandhed, som hidtil altfor lidet er trængt igjennem, at Kvinden ligesaavel som Manden er og bør ansees for — et Menneske — et selvstændigt tænkende og villende Væsen med Rettigheder og Pligter og personligt Ansvar.

Men hvilket af de omtalte Udgangspunkter man end vælger, Maalet blir det samme; men naar dette af Flertallet

angives som Lighed — fuld Lighed — med Manden, finder Mindretallet denne Betegnelse ikke adækvat, for ikke at sige aldeles misvisende, og maa hævde, at det rette Ord er Ligestilling eller Ligeberettigelse, som, skjønt ikke ganske ensbetydende, dog om hinanden benyttes til at betegne, hvad Bevægelsen tilstræber.

Spørges der nærmere, hvad dette er, kan Mindretallet henholde sig til Flertallets Angivelse af Bevægelsens Indhold, kun at det ser paa Sagen fra et ganske andet Synspunkt. Thi medens Flertallet som antydnet synes at ville føre Bevægelsen tilbage til den franske Revolution og i dens hele Tendens aabenbart i Hovedsagen kun ser en uberettiget eller revolutionær Emancipation, der vil lede til en meningsløs Konkurrence med Manden, i hvilken Kvinden som den svagere nødvendigvis maa komme til at trække det korteste Straa, og derfor ogsaa fra sit Synspunkt alene kan betegne saavel Bevægelsen i det Hele som dens enkelte Ytringer som Krav, lutter Krav, fører Mindretallet og alle Kvindesagens Venner alle Reformkrav tilbage til Kvindens Menneskeværd, og fra dette Synspunkt faar Kravene baade andre Navne og rigere Indhold.

De erkjendes som naturlige og ufortæbelige Menneskerettigheder med tilsvarende Pligter og uadskilleligt Ansvar.

Mindretallet mener, at saasandt Kvindens Menneskeværd virkelig fastholdes, og hun ikke som hidtil almindeligt faktisk kun ansees som et Anhang til Manden, saa maa det ogsaa erkjendes paa en Gang baade som hendes Ret og Pligt ligesaavel som Manden at tilegne sig Kundskaber, udvikle og bruge sine Evner og Kræfter til eget saavel som til Samfundets Gavn, og som helt ud selvstændigt og ansvarligt Individ frit at kunne disponere over sin Person og Eiendom, og vælge sig hvilkensomhelst Virksomhed, hun tror sig kaldet til, og under den frie Konkurrence kan opnaa.

Man ser derfor i Erhvervelsen af politisk Stemmeret, som Kvindesagens Tilhængere overalt opstiller som Reformbevægelsens uopgivelige Maal, ikke alene — som vistnok Flertallet antager — »den fundamentale Ret, som vil føre alle andre Rettigheder med sig«, men ligesaavel Erkjendelsen af Kvindens Menneskeværd og hendes frie Adgang til ved

Siden af Manden at tage Del i det offentlige Liv og øve Indflydelse paa Lovgivningen, paa Beskatningen og Forvaltningen af de offentlige Midler som paa Ordningen af alle Anliggender i Samfundet, hvilket jo bestaar saavel af Kvinder som af Mænd.

Man mener da først, at ligesom Kvinden ikke alene kan og bør opgjøre sig sin Mening om sine Livsanliggender, men tillige selv maa bære Ansvar for sit Liv og sine Handlinger, saaledes kræver hendes Menneskeværd ligeledes, ikke blot at hun har en Mening om Samfundets Anliggender, men ogsaa, at hun faar Adgang til som selvstændigt Individ og under personligt Ansvar at gjøre sin Mening gjældende; og dernæst, at Kvindens aktive Deltagelse i Kraft af hendes Menneskeværd upaatvivlelig maa blive til Gavn saavel for Samfundet som Kvinden selv.

Man gaar da ud fra, at ligesom Livet i Almindelighed ikke blot er at anse som en Kampplads, hvor den Stærkeste bedst kan gjøre sig gjældende, men ligesaavel som et Arbeidsfelt, hvor der er Brug for alle Evner og Kræfter, og en uafbrudt Udvikling, der bæres og bestemmes af visse Love, og som maa forudsættes i den Udstrækning at naa eller forfeile sit Maal, som de nødvendige Betingelser for Lovenes Effektivitet er forhaanden eller mangler, saaledes maa efter Mindretallets Mening — i Modsætning til Flertallets — begge disse Momenter ogsaa have for Øie, naar man taler om det politiske Liv og Kvindens Deltagelse i dets Gjøremaal.

Det er nu her saa langt fra, som Flertallet paastaar, at Tilhængerne af Kvindesagen gaar ud fra en forskjelsløs Lighed mellem Mand og Kvinde, at de tvertimod just i den noksaa plausible Antagelse, at hun besidder særegne Evner og Kræfter, som Manden ikke er i Besiddelse af, finder Berettigelsen af Kravet om hendes aktive Deltagelse i Samfunds-Anliggenderne saa naturlig begrundet, at de endog uden at se hen til den nuværende Samfundstilstand, ikke kan være i Tvivl om, at Kvindens Udelukkelse har været skadelig for Samfundet.

Ligesom nemlig Husets Anliggender bliver vanskjottede, hvor mange Mænd der end er, naar Kvinden mangler, og de Børn med Rette beklages, som mangler moderlig Omsorg og

Beskyttelse, saaledes er der ogsaa al Grund til at antage, at Samfundsanliggenderne heller ikke kan blive velskjøttede, hvor Kvindens ordnende Haand lades ubenyttet, og at Samfundsborgerne, hverken Mænd eller Kvinder, ikke vil kunne undgaa at bære Mærker af, at Kvinden er stillet i Skyggen eller endog ganske stængt ude fra al direkte Indflydelse.

Men gaar man saa til Samfundet og undersøger lidt nøiere dets Institutioner og Love, dets Sæder og Moral og ser den sande Tilstand, saa bestyrkes man i denne Antagelse, ja Formodningen bliver til Vished. Thi det mandsstyrede Samfund er dygtig brøstfældigt, det kan ikke nægtes, og flere af de sværeste Brøst og Mangler peger saa bestemt i Retning af, at det har været skjæbnesvangert, at Kvindens Plads har staaet tom, at hendes Kaldelse for Mindretallet staar som en *conditio sine qua non* for Opnaaelse af bedre og lykkeligere Forholde.

Man tror, at Kvinden ved sin Deltagelse i det politiske Liv ikke blot her som overalt alene ved sin Nærværelse vil virke forædlende paa Manden og lægge en Dæmper paa Partilidenskaben ved Valg og Forhandlinger, men ogsaa, at hun ved sin finere Intuition, sin stærkere Medfølelse og sit større Taalmod vil tilføre de offentlige Forhandlinger et nyt belivende Element, der vil være af uvurderligt Værd ved Lovenes Udformning og ved Ordningen af alle Samfundets Anliggender.

Der kunde nævnes mange Sager, ved hvis Behandling Kvinders Deltagelse vilde komme vel med og upaatvivlelig bidrage til at hidføre heldigere Resultater end hidtil er opnaaet, f. Ex. Skolelovene, Politilovene og de Love, som angaar Forholdet mellem Mand og Kvinde; men Mindretallet vil først og fremst pege paa 2 store Sager, som overalt staar paa Dagsordenen, og ikke alene venter, men paatrængende kræver sin Løsning, nemlig det sociale Spørgsmaal og Fredssagen; de vil ikke efter Mindretallets Mening kunne ordnes tilfredsstillende uden Kvindens Hjælp.

Et Medlem vil til de to anførte føie en tredie Sag, om hvilken han vil have det samme udtalt, nemlig en betryggende Ordning af Stærkdrikke-trafiken.

Tør man saaledes med Grund antage, at Reformen vil komme til umiddelbart at øve

sin Indflydelse paa Samfundet, vil den dog først og fremst gavne Kvinderne, og ved dem igjen Samfundet: den vil frigjøre, adle og opdrage dem, og det vil nok faa sin Betydning ogsaa for den opvoxende Slægt og for hele Samfundet.

Stemmeseddelen maa dog vel antages at blive et ligesaa mægtigt Vaaben i Kvindens som i Mandens Haand, og da der jo er flere Kvinder endog end Mænd, saa mener Mindretallet, at Flertallet kan spare sig sin Frygt for, at Kvindens Kaar skal forværres, hvis hun faar Stemmeret. Stemmeseddelen er dog uægtelig et Vaaben, som den svage kan haandtere ligesaavel som den stærke, og det har allerede vist sig baade her og der, at Kvinden baade kan og vil bruge det. Hun vil derved virkelig opnaa, hvad der trods alle smukke Talemaader, delvise Indrømmelser og Forbedringer overalt hidtil er bleven nægtet hende, nemlig helt ud at blive ligestillet med Manden, og det ikke alene i statsborgerlig, men ogsaa i social og sædelig Henseende, og dette vil selvfølgelig blive optaget i det hele Samfunds Bevidsthed og øve sin velgjørende Indflydelse paa Samfundslivet, det offentlige som det private.

At Mindretallet ikke kan dele Flertallets Frygt for, at Kvinden ved saaledes at faa sit Menneskeværd anerkjendt, skulde blive mindre skikket til at varetage sine Pligter som Hustru og Moder, eller at hendes Deltagelse i det politiske Liv skulde kunne bevirke nogen Forrykkelse i nogen af Naturen sat Orden og derpaa beroende Arbeidets Deling eller noget tilspidset Modsætningsforhold mellem Mand og Kvinde, er indlysende. Men Mindretallet kan godt forstaa denne Flertallets Frygt; de Forudsætninger, det gaar ud fra, og det Synspunkt, det ser Sagen fra, kan jo ikke føre til andet.

Flertallet har paa Grund af det Standpunkt, det indtager, ingen Anvendelse kunnet gjøre af den meddelte værdifulde Historik.

I Modsætning hertil maa Mindretallet henvise til Kvindesagens Historie som et vægtigt Bevis for, at Bevægelsen er af reformatorisk Art, og at man har al Grund til at vente sig heldige Resultater af Reformens fulde Gjennemførelse.

Idet man her ikke kan undlade at be-

mærke, at man i Flertallets Meddelelser sårer enhver Oplysning om, hvilke Følger de anførte Indrømmelser ligeoverfor Kvinden kan paavises at have havt, skal man til nærmere Begrundelse i Hovedsagen blot pege paa det Faktum, at overalt, hvor Kvindesagen har faaet Fodfæste, der skrider den stadig videre frem; det ene Skridt drager det andet efter sig, flere og flere baade Mænd og Kvinder slutter sig til og vender sig jo nærmere jo mere bestemt mod det endelige Maal, Kvindens virkelige Ligestilling med Manden ved Erhvervelse af politisk Stemmeret.

Og ikke alene er, som af Flertallet oplyst, dette Maal naaet i nogle mindre Samfund, blandt hvilke Øen Man og endmere Territoriet Wyoming maa fremhæves; men i de 2 store Kulturstater, som omslutter disse mindre Samfund, hvor Bevægelsen tidligst begyndte, og man altsaa har havt den bedste Anledning til at iagttage den, der er man ogsaa i Sammenligning med andre Lande naaet længst, ja synes efter de Oplysninger, som foreligger, at være i Begreb med at tage Skridtet fuldt ud. I England har politisk Stemmeret for Kvinder staaet paa Dagsordenen lige siden 1867, da J. St. Mill første Gang indbragte Forslag; det er hidtil bleven nedvoteret, men mod stigende Stemmetal, og har nu efter Meddelelser, som maa antages fuldt paalidelige, faktisk Flertal for sig i Underhuset, idet 365 af dettes Medlemmer (173 Konservative og 192 Liberale af alle Fraktioner) offentlig har erklæret sig for Reformen.

I de forenede Stater er Forslaget om Territoriet Wyomings Optagelse i Unionen som Stat gaaet igjennem i Repræsentanternes Hus, og der er godt Haab om, at det vil faa Flertal ogsaa i Senatet, i hvilket Tilfælde den nye Stat vil have Adgang til at sende Kvinder til Senatet.

Hos os, som i de andre skandinaviske Lande, er Spørgsmaalet om politisk Stemmeret for Kvinder vistnok først i den sidste Tid kommet paa Dagsordenen; men den Kulturstrøm, som bærer denne Sag frem, har dog naaet os for lang Tid siden, og lidt efter lidt øvet sin mægtige Indflydelse paa Lovgivningen,

saa Kvinden efterhaanden har opnaaet noget mere Frihed og større Selvstændighed.

Vi nævner blot de herhen hørende Love, nemlig: Lov om Haandværksdriften af 15de Juli 1839 og 13de April 1866, om Handelen af 8de August 1842, om ugitt Kvindes Myndighed 25 Aar gl. ved Kurator af 16de Juli 1845, om Almueskolevæsenet i Kjøbstæderne af 12te Juli 1848, om Arv af 31te Juli 1854, Lov om Kvindens Myndighed af 11te April 1863, kfr. Lov om Nedsættelse af Myndighedsalderen til 21 Aar saavel for Kvinder som Mænd af 27de Marts 1869, om Kvinders Adgang til at underkaste sig Examen artium og Andenexamen af 15de Juni 1882, kfr. Kirkedepartementets Skrivelse af 26de April 1876, der aabnede dem Adgang til at tage Middel-skoleexamen; om Formuesforholdet mellem Ægtefæller af 29de Juni 1888, og endelig Lovene af 26de Juni 1889 om Folkeskolen paa Landet og i Kjøbstæderne, ved hvilke Kvinden, som af Flertallet anført, er bleven valgbar som Medlem af Skolestyre og Tilsynsudvalg og stemmeberettiget i Kredsmeder.

De sidste Love har ganske vist i altfor kort Tid været i Virksomhed, til at man endnu kan have havt Anledning til at høre nogen nævneværdig Erfaring om Gavnigheden af Kvinders aktive Deltagelse i Skolens Anliggender; men det har vi dog seet, at Bestemmelsen næsten overalt er bleven modtagen med Velvilje, at Kvinderne mængstedes strax har mødt flittig frem, og at de flere Steder ogsaa er bleven valgte til Medlemmer af Tilsynsudvalg og Skolestyre.

Om derfor lignende Rettigheder endnu ikke hos os som hos vore Nabofolk — de forenede Stater ligesaa og endmere England — ogsaa er bleven Kvinden tildelt i Kirkens og Kommunens (Fattigvæsenets) Anliggender, saa er Grunden dertil, dels at der ikke i senere Tid er emaneret Lovarbejder, der har frembudt Anledning til at tage Spørgsmaalet om Kvindens Stemmeret og Valgbarhed paa disse Omraader op til alvorlig Forhandling, og dels det Sammenhængsforhold, vor Lovgivning har etableret mellem den statsborgerlige og kommunale Stemmeret — og dermed ogsaa Stemmeret i kirkelige og Fattigvæsen-Anliggender — et Forhold, der maa opfordre os fremfor Andre, saavel naar det gjælder (1890)

Kvinden som ellers, til først og fremst at virke for den statsborgerlige Stemmeret.

Da alle Forslag om Udvidelse af Stemmeretten for Mænd under 30te f. M. er forkastede i Storthinget, har Mindretallet ingen Opfordring til at beskæftige sig med noget andet af de foreliggende Grundlovsforslag om Stemmeret for Kvinder end Forslag VII A, som gaar ud paa at tildele de Kvinder, som fyldestgør den gjældende Grundlovs Betingelser, den samme Ret som Mændene, og finder derfor heller ikke nogen Anledning til at gaa nærmere ind paa Flertallets Betragtninger angaaende almindelig Stemmeret for Kvinder.

Forslag VII A nærer Mindretallet ingen Betænkelighed ved at anbefale til Vedtagelse.

Først og fremst mener vi, overensstemmende med vort hele ovenfor udviklede Standpunkt i Sagen, at saavel Samfundets Tarv som Retfærdighed kræver, at Kvinden tildeles den samme Ret som Manden.

Dernæst vil efter Forslag VII A kun et ringe Antal Kvinder komme til at nyde godt af den forventede Grundlovsforandring, og det just de, som maa antages at være de mest kvalificerede, nemlig Kvinder i ganske uafhængig Stilling og enkelte, der i Henhold til Loven af 1888 kan have etableret Særeie, som er saa stort, at de kan erholde grundlovmæssig Adgang, hvilket ved Indbringelsen af dette nye Element blandt de Stemmeberettigede ei alene stemmer vel med den traditionelle Klogskab og Forsigtighed ligeoverfor alle Forandringer i Grundloven, men tillige i høi Grad maa være betryggende, navnlig for dem, som muligens frygter for, at Kvindens langvarige Tilsidesættelse kan have foraarsaget Degeneration, og derfor trods sin principielle Tilslutning ikke vilde vove strax at give noget videregaaende Forslag sit Bifald.

Endelig tror vi, at Forslaget, skjønt det er første Gang, det foreligger, dog er saaledes forberedt, at dets Gjennemførelse vil blive modtagen af Folket med Forstaaelse og komme til at stifte Gavn. Thi ikke alene er Stemmeret for Kvinder tidligere, som anført, ved Lov indført og i kort Tid praktiseret i Skolens Anliggender; men den har længe været an-

vendt i private Foreninger med sociale Formaal, saaledes blandt Good Templarne, og de sidste Aar ogsaa inden det norske Totalafholdsselskab.

Politisk Stemmeret for Kvinder har i de senere Aar ofte været omhandlet i Pressen, især efter Stiftelsen af Kvindesagsforeningen i 1884 og Stemmeretsforeningen i 1885, der begge planmæssig har arbeidet for Sagen ved Foredrag, Brochurer og Afhandlinger baade i forskellige Dagblade og siden 1887 især i Kvindesagsforeningens eget Organ, »Nylænde«, og endelig ved at stille sig i Spidsen for den Petition, der med 4 533 Underskrifter er indkommen til Storthinget.

Mindretallet vil i Henhold til foranstaaende indstille paa Bifald til det som No. VII, Litr. A trykte Grundlovsforslag.

Komiteen har forvisset sig om, at de omhandlede Grundlovsforslag er overensstemmende med Originalen og at de er bekendtgjorte paa grundlovmæssig Maade.

I Henhold til ovenstaaende tillader Komiteen sig at indstille til Storthinget at fatte følgende

Beslutning:

1. Det af Repræsentanterne V. Ullmann, O. Thomesen, G. Krogh, I. Sparre, A. Qvam, I. O. Lange, Nikolai Sørensen og Castberg fremsatte Forslag til Grundlovsbestemmelse angaaende Forandring i Grundlovens §§ 50 og 52 bifaldes ikke.
2. Det af Repræsentanterne V. Ullmann, O. Thomesen, G. Krogh, I. Sparre, W. Konow (H.), A. Qvam, I. O. Lange, Nikolai Sørensen og Castberg fremsatte Forslag til Grundlovsbestemmelse angaaende Forandring i Grundlovens § 50 bifaldes ikke.

Kristiania i Konstitutionskomiteen 27de Mai 1890.

J. Holmboe,
Formand.

A. Hval,
Ordfører.

Edv. Liljedahl,
Sekretær.